

SPRAWOZDANIA I INFORMACJE

ODNOWIENIE DOKTORATU PROFESORA DOKTORA HABILITOWANEGO KONRADA NOWAKOWSKIEGO

SPRAWOZDANIE Z UROCZYSTOŚCI

Decyzją Rektora i Senatu, Dziekana i Rady Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu odbyła się w dniu 1 grudnia 1987 r. uroczystość odnowienia doktoratu profesora zwyczajnego Zygmunta Konrada Nowakowskiego. Stopień doktora nauk prawnych został Jubilatowi nadany w Poznaniu, w dniu 9 czerwca 1937 r., a więc przed pięćdziesięcioma laty.

Uroczystość odbyła się w Sali Lubrańskiego Collegium Minus w Poznaniu, w obecności bardzo licznie przybyłych najbliższych przyjaciół, byłych studentów i współpracowników Jubilata, którzy dzisiaj należą do znacznych postaci środowiska naukowego i prawniczego, a niektórzy z nich zajmują wysokie stanowiska państwowe.

Uroczyste posiedzenie otworzył J. M. Rektor Uniwersytetu prof, dr hab. Jacek Fisiak — serdecznie witając wszystkich obecnych na sali i udzielając głosu prof, dr. hab. Andrzejowi Wąsiewiczowi, który w obszernym wystąpieniu przedstawił ciekawy i bogaty życiorys Jubilata. Skrót tego wystąpienia zamieszczamy poniżej.

Prof. Zygmunt Nowakowski w latach wojny i powojennych służył wielu sprawom polskim, a również kilku uczelniom i placówkom naukowym. Stąd po wystąpieniu prof. A. Wąsiewicza udzielono głosu trzem innym profesorom spoza poznańskiego Uniwersytetu.

Jako pierwszy przemawiał prof, dr hab. Zbigniew Zakrzewski, były rektor Akademii Ekonomicznej w Poznaniu i były prezes PTPN w Poznaniu. Mówił on o trudnej pracy Jubilata w Akademii Ekonomicznej, gdzie podjął się wykładów z prawa cywilnego i handlowego obrotu międzynarodowego w latach 1974-1977. Trudność uczenia studentów ekonomii tej wiedzy prawniczej polegała m. in. na tym, że studenci nie mieli żadnego podręcznika. Jubilat dostarczał studentom maszynopis swych wykładów, które w krótkim czasie ujął w książkę, wydaną trzykrotnie w latach 1977, 1979 i 1981. Następnie prof. Z. Zakrzewski omówił zasługi Jubilata dla Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, w którym był on przewodniczącym Wydziału Historii i Nauk Społecznych oraz członkiem Zarządu PTPN w latach 1981-1984. Wyliczył tu ożywienie działalności wielokomisyjnego Wydziału, odbudowę komisji teologicznej, zorganizowanie sympozjum dotyczącego działalności śp. Edwarda Taylora itp.

Jako drugi przemawiał były dziekan Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu prof, dr hab. M. Nesterowicz. Podkreślił on okazaną pomoc i życzliwość w trudnym dla Wydziału okresie, a w szczególności pomoc udzieloną Zakładowi Prawa Cywilnego, głównie w roku akademickim 1970/1971. W tym okresie prof. Z. Nowakowski wziął bezpłatny urlop w uczelni poznańskiej zostając kierownikiem Zakładu Prawa Cywilnego w Toruniu oraz przewodniczącym Rady Naukowej Instytutu Prawa Sądowego. Do Jego

największych zasług dla tego ośrodka naukowego należy zaliczyć: uruchomienie wszystkich koniecznych wykładów z prawa cywilnego (w tym z prawa obrotu uspołecznionego), przydzielenie adiunktom i asystentom tematów prac habilitacyjnych i doktorskich, przygotowanie rekrutacji z zewnątrz dodatkowych docentów, dzisiejszych profesorów.

Jako trzeci przemawiał prof. dr hab. Janusz Łętowski z Instytutu Państwa i Prawa PAN (aktualnie jego dyrektor). Omówił on działalność prof. Z. Nowakowskiego w Zakładzie i Instytucie Nauk Prawnych PAN (dzisiejszym IPI PAN), której owocem są między innymi książki, takie jak: *Zagadnienia cywilistyczne prawa wodnego* (1957, we współautorstwie) oraz *Umowa dostawy* (1960). W dalszych latach współpracy Jubilata z Instytutem na podkreślenie zasługuje Jego kierownictwo grupą specjalistów, która zajęła się dla Rządu oceną prawa obrotu uspołecznionego i zarządzania gospodarką narodową w PRL.

Po powyższych wystąpieniach został odczytany przez prof. zw. Zbigniewa Radwańskiego dyplom nowego doktoratu, a następnie dyplom ten został przez Rektora i Dziekana, w asystencji profesorów Z. Radwańskiego i A. Wąsiewicza, wręczony Jubilatowi.

Na zakończenie uroczystości zabrał głos prof. Z. Nowakowski omawiając sens i cel pracy naukowej i nauczycielskiej, a ponadto pozycję społeczną profesorów i zadania szkolnictwa wyższego. Jego wystąpienie nacechowane było zadowaleniem z powrotu z wojny — z Afryki i z Anglii — do kraju oraz satysfakcją z ciężkiej, lecz owocnej pracy w dziedzinie prawa dla dobra studentów i rozwoju szkolnictwa wyższego. Przemówienie zakończył Jubilat podziękowaniem dla Władz Uczelni oraz obecnych w auli, którzy zechcieli wziąć udział w uroczystości odnowienia doktoratu.

Adam Olejniczak

SYLWETKA JUBILATA

I. W dniu 9 czerwca 1937 r. — w imieniu Najjaśniejszej Rzeczypospolitej Polskiej — wystawiony został przez władze Uniwersytetu Poznańskiego dyplom oraz nadany stopień doktora nauk prawnych dzisiejszemu profesorowi zwyczajnemu Zygmuntovi Konradowi Nowakowskiemu.

Prof. Nowakowski uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy *Przejęcie długu według kodeksu zobowiązań*, za którą otrzymał Medal Srebrny Uniwersytetu Poznańskiego w dniu 16 października 1938 r.

Prof. Nowakowski urodził się w Poznaniu 12 lutego 1912 r. Ojcem jego był Kazimierz Nowakowski — znany chirurg, profesor i powstaniec wielkopolski¹, ożeniony z Janiną z Mieczkowskich². Nowakowscy mieli pięciu synów, a w tym naszego dzisiejszego Jubilata.

Lata młodości prof. Nowakowskiego przypadły na szczęśliwy okres. Jako dziecko przeżywał radosne chwile uzyskania przez Polskę niepodległości (1918 r.), uczęszczał już do polskiego gimnazjum im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, a następnie wstąpił na Wydział Prawno-Ekonomiczny Uniwersytetu Poznańskiego, gdzie studiował prawo (1930 - 1934) oraz początkowo także ekonomię (1930 - 1932). Po odbyciu służby wojskowej w Szkole Podchorążych Rezerwy we Włodzimierzu Wołyńskim (1934-1935) — wysłany przez ojca — udał się do Berlina na uzupełniające studia prawnicze (1935-1936), gdzie także napisał rozprawę doktorską, którą w czerwcu 1936 r. złożył na ręce swego promotora — prof. dr. Alfreda Ohanowicza.

¹ Kazimierz Bonawentura Nowakowski (zob. *Polski Słownik Biograficzny*).

² August Mieczkowski, ojciec Janiny (zob. *Polski Słownik Biograficzny*).

Pobyt w Berlinie zaowocował też ważką decyzją. Kiedy bowiem prof. Nowakowski zetknął się tam w bibliotekach z dziełami wielkich prawników, dostrzegł jak wiele jest do zrobienia dla młodej polskiej nauki prawa, a tym samym dla całego społeczeństwa polskiego. Postanowił w dalszym swym życiu poświęcić się nauce. Dlatego też już w 1937 r., jako doktor nauk prawnych i asystent wolontariusz Uniwersytetu Poznańskiego, wyjeżdża (dzięki pomocy ojca i na jego koszt) do Paryża i Strasburga w celu zaznajomienia się z prawem francuskim oraz napisania pracy habilitacyjnej. Już 15 czerwca 1939 r. wraca z Francji z ukończoną rozprawą habilitacyjną pt. *Odpowiedzialność za cudze czyny według kodeksu zobowiązań*. Ta obszerna, bo licząca 436 stron maszynopisu praca dotyczyła odpowiedzialności deliktowej i kontraktowej za cudze czyny. Niestety wybuch wojny przeszkodził w planach przeprowadzenia na Wydziale Prawno-Ekonomicznym UP habilitacji Jubilata w 1939 r.

II. W chwili rozpoczęcia wojny prof. Z. K. Nowakowski miał 27 lat. Zaczyna się dla niego okres innych obowiązków, okres walki o niepodległość Ojczyzny. Jest to szczególny okres, pełen dobrych przykładów patriotyzmu i odwagi w życiu młodego naukowca. Wraz ze starszymi braćmi znalazł się w Wielkopolskiej Brygadzie Kawalerii, jako porucznik 7 Wielkopolskiego Dywizjonu Artylerii Konnej, a więc w Armii „Poznań”. Ranny w bitwie nad Bzurą pod Zbrożkową Wolą — w dniu 12 września 1939 r. — zostaje przewieziony do szpitala w Kutnie, który opuszcza celem połączenia się ze swoją Brygadą Kawalerii. W Puszczy Kampinowskiej dostaje się jednak do niewoli niemieckiej, z której ucieka³. Mimo wielu trudności i przejść udaje się mu w dniu 5 października 1940 r. dotrzeć do wojska polskiego w Hajfie, w Palestynie. Uzyskuje przydział do Karpackiego Pułku Artylerii — działającego w Samodzielnej Brygadzie Strzelców Karpackich — i wraz z tym Pułkiem odbywa dziesięciomiesięczną kampanię libijską od maja 1941 do marca 1942 r. Wyróżnia się szczególnie — jak twierdzi: przypadkowo — w bitwie o zdobycie Bardii, czego opis znaleźć można także w polskiej literaturze wojskowej⁴.

Po półtorarocznych staraniach w sprawie przejścia do odpowiedzialnej pracy nauczyciela akademickiego, rozpoczętych z początkiem 1943 r., prof. Z. K. Nowakowski znalazł się 16 sierpnia 1944 r. w Londynie, urlopowany z wojska. Z przybyciem do Anglii zaczyna się jego działalność na Polskim Wydziale Prawa przy Uniwersytecie w Oxfordzie oraz praca w Londynie w Ministerstwie Odbudowy Administracji Publicznej.

Na polskim Wydziale Prawa prof. Nowakowski pracuje na etacie asystenta, wykładając i prowadząc ćwiczenia z prawa cywilnego. Jednocześnie też działa w Ministerstwie Odbudowy Administracji Publicznej, gdzie właściwie miał główny etat. Na polskim Wydziale Prawa tzw. lata akademickie trwały po sześć miesięcy. Nie było przerw między nimi i wakacji. Nasz Jubilat przepracował cztery takie lata akademickie, tj. do 4 października 1946 r., kiedy to podjął decyzję powrotu do kraju.

III. Dnia 21 listopada 1946 r. prof. Nowakowski przyjeżdża do Polski, do Nowego Portu w Gdańsku, a dnia 25 listopada jest już w Poznaniu. Po rozmowach na Wydziale Prawno-Ekonomicznym — głównie z prof. Ohanowiczem, kierownikiem I Katedry Prawa Cywilnego, oraz dziekanem prof. Wojciechowskim — otrzymuje od rektora Uniwersytetu Poznańskiego (w dniu 20 grudnia 1946 r.) nominację na asystenta wolontariusza przy I Katedrze Prawa Cywilnego" kierowanej przez prof.

³ Zob. też K. Malinowski, *Tajna Armia Polska — Znak, Konfederacja Zbrojna*, Warszawa 1986, S. 34, s. 96 (fot. 24).

⁴ Por. *Wojskowy Przegląd Historyczny* 1961, kwartał IV, s. 230 - 264, a także Z. K. Nowakowski, *Zdobycie Bardii*, Nurt 1987, nr 1 (256), s. 14 - 18.

A. Ohanowicza, na okres od 1 grudnia 1946 r. do 31 sierpnia 1947 r.⁵ II Katedrę Prawa Cywilnego zajmował ówczesny docent dr J. Górski, późniejszy profesor i rektor Akademii Handlowej w Poznaniu, a III Katedra Prawa Handlowego i Cywilnego czekała na powrót prof. J. Sułkowskiego ze Stanów Zjednoczonych. Ponieważ praca habilitacyjna prof. Nowakowskiego (jej maszynopis) przetrwała szczęśliwie wojnę, uczony pragnął na jej podstawie habilitować się i zostać docentem etatowym. Droga do tego stanowiska mimo habilitacji okazała się jednak nie taka prosta.

Tymczasem jednak z dniem 15 stycznia 1947 r., a więc jeszcze przed habilitacją, prof. Z. K. Nowakowski obejmuje II Katedrę Prawa Cywilnego, jako jej kierownik i kontraktowy zastępca profesora, z tym, iż umowy w tym zakresie były tylko roczne — na czas trwania roku akademickiego, co nie gwarantowało stabilizacji⁶.

IV. Od 15 stycznia 1947 r. trzydziestopięcioletni Z. K. Nowakowski — jako zastępca profesora — wykłada prawo rzeczowe, rodzinne i spadkowe, a ponadto w ramach tzw. „wykładów do wyboru” prawo angielskie. W roku akademickim 1949/50 prowadzone były po raz pierwszy na Wydziale Prawa U.P. obowiązkowe wykłady z ubezpieczeń rzeczowych i osobowych, czym obciążono — w tym i następnych latach — prof. Nowakowskiego. Niejako przy okazji tych wykładów powstał w 1950 r. Jego skrypt *Prawo ubezpieczeń rzeczowych i osobowych*⁷, liczący 159 stron. Tenże skrypt — już trochę rozszerzony, bo o objętości 185 stron — ukazał się w 1954 r. pod nazwą *Zarys prawa ubezpieczeń państwowych* (PWN, Poznań). Zdumiewa szybkość, z jaką Jubilat potrafił dostarczać studentom do nauki tego rodzaju opracowań.

W dniu 29 kwietnia 1947 r., na podstawie uratowanego maszynopisu przedwojennej pracy pt. *Odpowiedzialność za cudze czyny według kodeksu zobowiązań*, nasz dostojny Jubilat habilitował się na Wydziale Prawno-Ekonomicznym U. P. i Rada Wydziału nadała mu tytuł docenta. Wydawało się, że ta uchwała Rady Wydziału spowoduje szybką stabilizację sytuacji Jubilata na Uniwersytecie Poznańskim, jako etatowego docenta. Tak się jednak nie stało. Nadal co rok wznawiano z nim umowę o pracę na stanowisku kontraktowego zastępcy profesora. Dopiero w dniu 15 lutego 1952 r. nastąpiła w tym zakresie poważna zmiana, bowiem Minister Szkolnictwa Wyższego zatwierdził wspomnianą wyżej uchwałę Rady Wydziału. Zaczęły się lata spokojniejszej, przykładowej i owocnej pracy dydaktycznej i naukowej. Pracę naukową prowadził prof. Nowakowski na Uniwersytecie oraz w Instytucie Nauk Prawnych PAN, gdzie zatrudniony był na pół etatu. W ramach prac dla Instytutu Nauk Prawnych PAN pisze i wydaje w tym okresie wraz z T. Dybowskiem i S. M. Grzybowskiem monografię *Zagadnienia cywilistyczne prawa wodnego* (Warszawa 1957) oraz już sam — także monografię — *Umowa dostawy* (Warszawa 1960).

W 1951 r. prof. Nowakowski przestał być kierownikiem II Katedry Prawa Cywilnego. Z trzech katedr prawa cywilnego (A. Ohanowicz, Z. K. Nowakowski, J. Górski) stworzyło bowiem Ministerstwo jedną Katedrę (zespołową) prawa cywilnego⁸, której kierownikiem został prof. dr A. Ohanowicz.

Uzyskanie wszakże przez Jubilata etatu docenta na Uniwersytecie Poznańskim (cały etat) oraz pracy w Instytucie Nauk Prawnych PAN otwierało przed nim prostą i pomyślną drogę do dalszych owocnych badań naukowych i pracy dydaktycznej, tym bardziej, że w dniu 28 czerwca 1956 r. uzyskuje tytuł nau-

⁵ Dokument w posiadaniu prof. Z. K. Nowakowskiego.

⁶ Prof. J. Górski objął III Katedrę (prawa cywilnego i handlowego).

⁷ Skrypt wydały Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych w Poznaniu.

⁸ *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za lata 1945-1954/55*, Poznań 1958, s. 167.

kowy profesora nadzwyczajnego. Jednakże właśnie te dni czerwcowe oraz październikowe 1956 r. zmieniły jego warunki życia i odciągnęły od pracy dydaktyczno-naukowej na ponad cztery lata. W związku z jego dotychczasowym życiem i postępowaniem oraz czerwową działalnością⁹ został w dniu 20 stycznia 1957 r. wybrany posłem na Sejm PRL, jako poseł bezpartyjny, w okręgu wyborczym nr 71 w Poznaniu. Prof. Z. K. Nowakowski pełnił obowiązki posła od lutego 1961 r. Jego działalność w Sejmie jest znana¹⁰ i dlatego może zostać tu pominięta. Warto wszakże podkreślić, że mimo licznych sejmowych obowiązków prof. Z. K. Nowakowski nie zaniedbywał pracy uniwersyteckiej. Osobiście prowadził wykłady, seminaria oraz egzaminy, do których przywiązywał ogromną wagę.

V. Skończył się okres jego kadencji poselskiej (luty 1961 r.). Na podstawie uchwały Rady Państwa z dnia 27 kwietnia 1962 r. został profesorem zwyczajnym. Był już wtedy kierownikiem Katedry Prawa Cywilnego, w miejsce emerytowanego prof. A. Ohanowicza (1960 r.). Na stanowisko to otrzymał z Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego dwie pięcioletnie nominacje, obejmujące łącznie lata od 1 października 1960 r. do 30 września 1970 r. Jednakże wcześniej, bo w 1969 r., stworzono z poszczególnych zespołów katedr instytuty, w tym także Instytut Prawa Cywilnego z czterema zakładami dawnymi katedrami. Od 1 października 1969 r. prof. Nowakowski stał się kierownikiem Zakładu Prawa Cywilnego. Na tym stanowisku z wyjątkiem rocznego okresu przebywania w UMK w Toruniu (1970 - 1971) pozostawał aż do przejścia na emeryturę.

Z dniem 1 lutego 1962 r. prof. Nowakowski — podobnie jak pięciu innych profesorów naszego Wydziału — zaprzestał pracy (na pół etatu) w Instytucie Nauk Prawnych PAN, a to z powodu braku zezwolenia ze strony Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego na wykonywanie tego dodatkowego zajęcia zarobkowego. Zachował jednak łączność z PAN, będąc pięć razy (po trzy lata) członkiem Komitetu Nauk Prawnych PAN oraz współpracując z Instytutem Nauk Prawnych (Instytut Państwa i Prawa) PAN w szczególności przy pisaniu poważnego dzieła, a mianowicie *Systemu prawa cywilnego*, t. II, którego jest współautorem. Już obejmując Katedrę Prawa Cywilnego w 1960 r. prof. Z. Nowakowski uważał za swój obowiązek przede wszystkim dostarczanie studentom podręczników. Myśl ta i zasada nie opuszczały go nigdy. Dlatego też, choć prawa gospodarczego nie wykładał (z wyjątkiem jednego roku w Toruniu), a dostrzegał potrzebę podręcznika w tej dziedzinie prawa, napisał taki podręcznik wraz z prof. Stefanem Buczkowskim z Lublina. Było to zadanie niełatwe, jednakże mimo różnych i licznych trudności współpraca tych dwóch uczonych zaowocowała w 1965 r. podręcznikiem *Prawo obrotu uspołecznionego* — książką wybitnie pionierską — wydaną przez PWN w Warszawie. Podręcznik ten doczekał się w latach 1965 - 1979 łącznie 3 nakładów zmienianych i uzupełnianych.

Z myślą o potrzebach studentów na kierunkach administracyjnych, gdzie przez pewien czas prowadził wykłady, napisał prof. Nowakowski w 1962 r. opracowanie pt. *Umowy gospodarcze ze szczególnym uwzględnieniem dostaw*.

W nieco późniejszym okresie, bo w latach 1970 - 1980 wydał Jubilat w formie współautorskiej (z prof. A. Wąsiewiczem) trzy podręczniki z trudnej, mało rozwiniętej wówczas w Polsce dziedziny ubezpieczeń majątkowych i osobowych czyli prawa ubezpieczeń gospodarczych (1970, 1973, 1980). W tym też okresie w porozumieniu z prof. Janem Wasilkowskim i przy jego poparciu pisze dla studentów —

⁹ E. Makowski, *Wydarzenia czerwcowe w Poznaniu 1956* (materiały z konferencji), Poznań 1981, s. 113-115; J. Maciejewski, Z. Trojanowiczowa, *Poznański Czerwiec 1956*, Poznań 1961, s. 92; Z. Nowakowski, *Uniwersytet: sobota, 30 czerwca 56*, Nurt 1981, z. 6, s. 6-8.

¹⁰ Por. w tym zakresie publikacje zamieszczone w Ruchu Prawniczym, Ekonomicznym i Socjologicznym 1967, z. 2, s. 293 (B. Błażejczak); 1977, z. 3, s. 299 (A. Wąsiewicz).

po ukazaniu się w 1964 r. kodeksu cywilnego — *Prawo rzeczowe — zarys wykładu*, którego trzy wydania ukazały się w latach 1969, 1972, 1980. Pracując przez trzy lata, tj. od września 1974 r. do czerwca 1977 r., w Akademii Ekonomicznej w Poznaniu (na 1/2 etatu) prof. Z. K. Nowakowski przygotował książkę pt. *Prawo cywilne i handlowe obrotu międzynarodowego* (Poznań 1977). Jest to podręcznik stanowiący pierwsze tego typu opracowanie do nauki tego przedmiotu. Doczekał się on trzech wydań (1977, 1979, 1981). Wszystko to są piękne przykłady daleko idącej dbałości Profesora-uczonego o potrzeby studentów.

VI. Godne podkreślenia jest to, że prof. Nowakowski w swej pracy wychowawczej, dydaktycznej i naukowej był związany z pięcioma instytucjami naukowymi. Są to: Polski Wydział Prawa Uniwersytetu w Oxfordzie (1944-1946); Uniwersytet w Poznaniu (1947 -1981)¹¹; Instytut Nauk Prawnych PAN (1954-1962); Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu (1970-1971); Akademia Ekonomiczna w Poznaniu (1974 - 1977).

Dorobek naukowy Czcigodnego Jubilata jest bardzo poważny i obszerny. Stanowi on rzeczywisty i niekwestionowany wkład tego uczonego do nauki polskiego prawa. Wyliczenie opracowanych przez niego dzieł, monografii, rozpraw, artykułów,, podręczników (w tym nowatorskich) jest tu oczywiście niemożliwe. Dlatego też zainteresowanych odsyłam w tym zakresie do publikacji w Ruchu Prawniczym,, Ekonomicznym i Socjologicznym z 1977 r. (z. 3, s. 299-306), związanej z czterdziestoleciem pracy naukowej Jubilata. W tym miejscu wystarczy stwierdzić, że dorobek Jubilata składa się ze 144 prac, wśród których jest 26 książek opracowanych samodzielnie lub wspólnie z innymi autorami. Dwadzieścia z tych książek to podręczniki z czterech dziedzin prawa. Są to podręczniki nowo napisane, w większości pionierskie, bądź też wznawiane często w postaci zmienionej i uzupełnionej. W dziedzinie opracowań podręcznikowych prof. Z. K. Nowakowski jest chyba jedynym, który opublikował tak znaczną liczbę książek dla studentów i praktyków i to z tak wielu dziedzin prawa. Rzadko widzi się uczonego-nauczyciela akademickiego o tak szerokich zainteresowaniach w ramach jego specjalizacji. Dziwi przy tym nadzwyczajna umiejętność oraz szybkość działania. Obejmował „nowe” wykłady i już w krótkim czasie dostarczał studentom materiałów do nauki, które często były pierwszymi skryptami czy podręcznikami z danej dziedziny. Warto podkreślić, że praca pisarska związana z podręcznikami i książkami wymaga dużo czasu, spokoju i odizolowania się od wielu innych zajęć, niekiedy szkodliwych lub też przynoszących inne korzyści. Dodajmy, że praca ta jest przy tym źle opłacana. Mimo tego Jubilat z całym oddaniem zatopił się w pracy pisarskiej, aby tylko zaspokoić palące potrzeby studentów i nauki. Wychowywał studentów słowem, a w szczególności dobrym przykładem, sumiennością w pracy i życzliwością. Jego seminaria magisterskie były zawsze liczne. Prof. Z. K. Nowakowski wykształcił też znaczną kadrę naukową: wypromował 8 doktorów, uczestniczył w ponad 20 przewodach doktorskich i około 12 przewodach habilitacyjnych jako recenzent, a 7 jego uczniów jest dzisiaj profesorami lub docentami. Nadto uczestniczył też w szeregu postępowań o nadanie tytułu profesora nadzwyczajnego i zwyczajnego.

Za swoją pracę cywilną i wojskową Nasz Dostojny Jubilat otrzymał szereg poważnych odznaczeń. Wymienię tu tylko niektóre wojskowe, bowiem są one raczej rzadkie wśród profesorów. Otóż należą do nich uzyskane przez Jubilata w czasie wojny lub krótko po jej zakończeniu: Virtuti Militari, dwa Krzyże Walecznych, Polska Swemu Obrońcy, dwa brytyjskie medale, a mianowicie „Africa Star’

¹¹ Prof. Z. K. Nowakowski na własną prośbę przeszedł na emeryturę z dniem 1 X 1978 r. lecz został zatrudniony na podstawie ówczesnych przepisów emerytalnych w wymiarze 1/4 etatu na UAM w Poznaniu na trzy lata, a więc do 30 IX 1981 r.

i „1939-45 Star”, australijski medal za obronę Tobruku czyli „Tobruk — Siege 1941” i inne.

Nasz Czcigodny Jubilat, mimo że od uzyskania doktoratu upłynęło już 50 lat, jest nadal w pełni sił twórczych, utrzymuje liczne kontakty naukowe, przyjacielskie i koleżeńskie służąc zawsze chętnie pomocą, radą i doświadczeniem. Liczymy zatem, że Jego dalsze lata życia będą równie owocne i wypełnione pracą dla dobra, społeczności akademickiej, nauki i całego polskiego społeczeństwa.

Andrzej Wąsiewicz

„TEORIA GRAFÓW I JEJ ZASTOSOWANIA W OPTYMALIZACJI
PRZEDSIĘWZIĘĆ INWESTYCYJNYCH I NAUKOWO-BADAWCZYCH”
OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA NAUKOWA
POZNAN, 5-6 STYCZNIA 1988 ROKU

Sterowanie realizacją przedsięwzięć inwestycyjnych i naukowo-badawczych jest procesem skomplikowanym i podlegającym wielorakim ograniczeniom. Są to między innymi ograniczenia natury technologicznej, finansowe i rzeczowe ograniczenia zasobowe, alternatywność struktur projektów (szczególnie istotna w przypadku prac naukowo-badawczych), udział czynnika losowego (dotyczącego czasów trwania czynności oraz prawdopodobieństwa realizacji czynności), brak precyzji w określeniu wartości parametrów itp. Trudną i złożoną problematykę wyboru optymalnego wariantu sposobu realizacji takich przedsięwzięć daje się opisać i analizować za pomocą elementów teorii grafów. Celem omawianej konferencji było właśnie stworzenie płaszczyzny do dyskusji nad nowymi rezultatami teorii grafów i omówienie niektórych problemów praktycznych związanych z implementacją komputerową algorytmów optymalizacji sieciowej. Została ona zorganizowana przez Zakład Badań Operacyjnych Akademii Ekonomicznej w Poznaniu w ramach badań realizowanych w Centralnym Problemie Badań Podstawowych 10.9. „Modelowanie ekonomiczne i prognozowanie procesów gospodarczych”.

W obradach Konferencji wzięło udział około 40 osób reprezentujących ośrodki naukowe Katowic, Krakowa, Łodzi, Radomia, Warszawy, Wrocławia i Poznania. Wygłoszono 13 referatów oraz zaprezentowano kilka programów dla mikrokomputerów klasy IBM PG. Pokaz programów przygotował zespół pracowników Politechniki Poznańskiej pod kierownictwem docenta O. Kaplińskiego oraz dr. H. Runka. Spis referatów oraz podstawowe ich tezy zamieszczamy poniżej.

Maciej M. Sysło (Uniwersytet Wrocławski), *Optymalne uszeregowanie zdarzeń i czynności w sieciach*.

Punktem wyjścia rozważań było omówienie stosowanych sposobów prezentacji częściowo uporządkowanych zbiorów czynności składających się na pewne przedsięwzięcie w postaci diagramów grafowych. Pokazano, jakie warunki konieczne i dostateczne musi spełniać częściowy porządek, aby otrzymana sieć czynności była siecią silnie spójną. Omówiono złożoność problemów tworzenia sieci o minimalnej liczbie zdarzeń i minimalnej liczbie czynności pozornych. Sformułowano twierdzenie określające klasy częściowych porządków nie wymagające wprowadzania do obrazujących je sieci czynności pozornych. Przedstawiono najpopularniejsze sposoby porządkowania czynności i zdarzeń: minimalizujący i maksymalizujący liczbę tzw. skoków oraz minimalizujący liczbę stron niezbędnych do narysowania sieci bez przecinających się łuków.

Edmund Ignasiak (Akademia Ekonomiczna Poznań), *Sieciowe modele rozdziału środków w czasie realizacji przedsięwzięć jako zagadnienia ekstremalne*.

Referent podjął próbę uogólnienia zadań optymalnego rozdziału środków między czynności przedsięwzięcia o charakterze inwestycyjnym. Wychodząc od prostych zadań dualnych programowania liniowego i zadań wyznaczania optymalnego przepływu w sieciach transportowych doszedł do zadań alokacji środków finansowych przy nieliniowych funkcjach wyrażających zależność czasu realizacji poszczególnych czynności od sposobu rozdziału środków. Sformułowano zadania minimalizacji czasu realizacji przedsięwzięcia przy ograniczonych środkach i minimalizacji wielkości nakładów niezbędnych do wykonania przedsięwzięcia w narzuconym terminie dyrektywnym. Podjęto analizę własności rozwiązań tych zadań w przypadku separowalnych funkcji zależności wysokości nakładów finansowych i czasu trwania czynności.

Henryk Runka (Akademia Ekonomiczna Poznań), *Implementacje komputerowe grafów*.

Referat dotyczył możliwości wykorzystania koncepcji tzw. abstrakcyjnych typów danych do opisu grafów i sieci w programach obliczeniowych pisanych w językach strukturalnych. Przedstawiono dwie podstawowe koncepcje reprezentacji grafów w pamięci maszyny cyfrowej: multilisty sąsiadujących ze sobą krawędzi (jedno- lub dwukierunkowej) oraz koncepcje tzw. Forward Star/Bacward Star. Pokazano, jak kształtuje się zajętość pamięci komputera w zależności od przyjętego sposobu opisu grafu oraz stopień przydatności poszczególnych sposobów opisu do realizacji takich podstawowych operacji na grafach, jak: dopisywanie dodatkowych krawędzi lub wierzchołków, usuwanie zbędnych krawędzi lub wierzchołków, wyszukiwanie pierwszej, kolejnej lub wszystkich krawędzi wychodzących bądź wchodzących do danego wierzchołka oraz operacji przeglądania krawędzi.

Zbigniew Rzemyskowski (Akademia Ekonomiczna Poznań), *Wykorzystanie metody maksymalnych sposobów wykonywania frontów do wyznaczania optymalnej alokacji wielu zasobów*.

W referacie przedstawiono pewną metodę optymalnego, minimalno-czasowego sterowania rozdziałem ograniczonych środków o stałej w czasie dostępności między czynnościami (podzielne i wykonywane wieloma sposobami) przedsięwzięcia opisanego za pomocą silnie spójnej sieci czynności. Polega ona na wyznaczeniu wszystkich tzw. maksymalnych sposobów wykonywania przedsięwzięcia (sposobów nie zdominowanych przez żaden inny sposób wykonywania), rozwiązaniu odpowiedniego zadania programowania liniowego i wyznaczeniu na podstawie rozwiązania tego zadania optymalnego harmonogramu realizacji rozpatrywanego przedsięwzięcia.

Andrzej Dubina (IOPM „ORGMAZ” Warszawa), *Rozdział zasobów w sieci a zagadnienie załadunku*.

Pokazano sposoby przekształcenia zadań optymalnego rozdziału ograniczonych środków między czynności podzielne i wykonywane jednym sposobem do postaci zadań optymalnego załadunku. W przypadku sieci silnie spójnych będą to całkowitoliczbowe zadania załadunku, a w przypadku sieci słabo spójnych binarne zadania załadunku (otrzymano je po linearyzacji kwadratowej funkcji celu). Referat zawiera również uwagi o złożoności obliczeniowej otrzymanych zadań.

Bolesław Soniewicki (Ośrodek Postępu w Rolnictwie Poznań), *Algorytmy heurystyczne planowania przedsięwzięć dla zasobów hierarchicznie substytucyjnych*.

W referacie sformułowano problem rozdziału hierarchicznie substytucyjnych środków o stałej w czasie dostępności między czynnościami składające się na pewne przedsięwzięcie. Zaprezentowano heurystyczny algorytm rozwiązywania tego problemu i omówiono wyniki eksperymentów komputerowych dotyczące jakości rozwiązań uzyskiwanych przy zastosowaniu różnych reguł rangowania czynności.

Stefan Chanas (Politechnika Wrocławska), *Analiza realizacji przedsięwzięcia przy rozmytych czasach wykonywania przedsięwzięcia*.

Referent na wstępie zwrócił uwagę na fakt, że dla wyznaczania ścieżek krytycznych i analizy sieci czynności wykorzystuje się dwie operacje: dodawanie i wyznaczanie wartości największej. W przypadku sieci z rozmytymi czasami trwania czynności szczególnego znaczenia nabiera zdefiniowanie operacji „maksimum”. Po przedyskutowaniu propozycji Dubois i Prade referent przedstawił swoją, wskazując na jej zalety w stosunku do dotychczasowych. Zaprezentowane wyniki dotyczyły przypadku, gdy czasy trwania poszczególnych czynności są dane w postaci trójkątnych liczb rozmytych.

Jerzy Kamburowski (Politechnika Wrocławska), *Sieci PERT przy niepełnej informacji probabilistycznej*.

Referent wyszedł od stwierdzenia, iż powszechne niedotrzymywanie wyznaczonych za pomocą metody PERT terminów realizacji przedsięwzięć jest spowodowane przede wszystkim zbyt optymistycznymi oszacowaniami tych terminów w klasycznej metodzie PERT. Wynika to z kolei z NP-trudności większości problemów wyznaczania odpowiednich dystrybuant. Dodatkowo w wielu przypadkach nie dysponujemy pełną informacją probabilistyczną dotyczącą czasu trwania czynności. Zaproponowano, aby w takich sytuacjach wyznaczać tzw. górny i dolny rozkład graniczny służący do oszacowania (z góry i z dołu) rozkładów czasu trwania czynności i czasu realizacji całego przedsięwzięcia. Omówiono metody wyznaczania rozkładów granicznych dla niektórych klas rozkładów i pokazano, jak kształtuje się błąd uzyskanych w ten sposób oszacowań w porównaniu z odpowiednimi wartościami uzyskanymi za pomocą metody Monte Carlo.

Jerzy Marcinkowski (Akademia Ekonomiczna Poznań), *Sieciowe modele rozdziału środków w warunkach niepewności*.

Referent przedstawił problem wyznaczania minimalnego, oczekiwanego czasu realizacji przedsięwzięcia złożonego z takich czynności, których czas trwania jest realizacją zmiennej losowej o dowolnym rozkładzie identycznym dla każdej czynności i parametrach liniowo zależnych od wielkości nakładów ponoszonych na ich realizację. Problem sformułowano w postaci odpowiedniego stochastycznego zadania programowania wypukłego. Pokazano, że w szczególnych przypadkach będzie to zadanie programowania liniowego. Podjęto próbę analizy zależności oczekiwanego czasu realizacji przedsięwzięcia od parametrów niektórych typów rozkładów dla czynności.

Zygmunt Kral (Politechnika Wrocławska), *Nowe spojrzenie na zapasy czasu w planowaniu sieciowym*.

W referacie zaproponowano uzupełnienie analizy sieci czynności o wyznaczanie dla każdej czynności jeszcze jednego zapasu nazwanego przez referenta „zapasem właściwym”. Zapas ten powstaje poprzez rozdzielenie zapasu swobodnego pewnych ciągów czynności między te czynności w sposób proporcjonalny do czasów realizacji tychże. Przedstawiono algorytm wyznaczania zapasów właściwych. Polega on na wyznaczeniu wszystkich niekrytycznych, pełnych ścieżek czynności w sieci, uporządkowaniu ich według niemalejącej sumy zapasów swobodnych czynności należących do danej ścieżki, wyznaczeniu zapasu właściwego dla poszczególnych czynności pierwszego z nie rozpatrywanych dotychczas ciągów, pomniejszaniu sumarycznych zapasów pozostałych ścieżek o wielkość zapasu właściwego przyporządkowanego czynnościom należącym do tych ścieżek podczas analizy poprzednich ścieżek i obliczaniu zapasów właściwych tych czynności należących do następnej ścieżki, którym dotychczas zapasu tego nie wyznaczono.

Kosta din Kratchanov, Ivan Stanev (Politechnika w Russe, Bułgaria), „Computing” the reflective transitive closure of a fuzzy graph (prezentacja referatu: Krzysztof Piasecki, Akademia Ekonomiczna Poznań).

Po prezentacji ogólnych podstaw teorii grafów rozmytych referent wprowadził pojęcia zwrotnego i przechodniego domknięcia takich grafów. Następnie omó-

wił metodę wyznaczania tych domknięć i przedstawił zastosowanie prezentowanej metody do konstrukcji tzw. interpreterów rozmytych.

Jan Magiera (Akademia Ekonomiczna Wrocław), *Zastosowanie teorii grafów w projektowaniu architektonicznym*.

Podstawowym problemem przedstawionym w referacie jest możliwość opisu za pomocą pojęć teorii grafów zagadnienia podziału prostokąta na prostokąty. Tego typu problemy mogą znaleźć zastosowania przy projektowaniu układu pomieszczeń na jednej kondygnacji budynku. Uwzględniono przy tym jedynie wymagane „sąsiedztwo” pomieszczeń, a nie ich wielkość. Przytoczono szereg własności grafów opisujących takie podziały, wykorzystując do tego pojęcia grafu planarnego i dualnego.

Ewa Krzywiecka (Akademia Ekonomiczna Katowice), *Niektóre kombinatoryczne problemy optymalizacji. Przykłady zastosowań*.

Prezentowano niektóre tzw. trudne problemy optymalizacji kombinatorycznej oraz ich zastosowania. Zajęto się zwłaszcza problemami związanymi z analizą grafów lub dające się do takich problemów sprowadzić. Omówiono problem poszukiwania minimalnego dendrytu, zagadnienie komiwożacza, problemy optymalnego wierzchołkowego pokrycia, rozbicia i pakowania, problemy pokrycia, rozbicia i pakowania zbioru oraz niektóre problemy harmonogramowania.

Wojciech Sikora (Akademia Ekonomiczna Poznań), *Wyznaczanie obwodowych sieci przesyłowych*.

W referacie rozpatrzono problem wyznaczania jedno- i dwupoziomowych sieci przesyłowych w przypadku jednego i kilku dostawców. Problemy wyznaczania tych sieci dają się sformułować w postaci zadań programowania dyskretnego o strukturze podobnej do zadań wyznaczania optymalnych marszrut. Dla ich rozwiązania (ze względu na duże rozmiary zadań) proponuje się zastosować specjalne procedury koordynacyjne polegające na rozwiązaniu ciągu sprzężonych ze sobą zadań. Wyznaczanie obwodowych sieci przesyłowych może znaleźć zastosowanie przy projektowaniu sieci elektrycznych, gazowych, wodociagowych itp.

Ożywiona dyskusja nad prezentowanymi referatami, wynikająca z dużego zainteresowania poruszaną problematyką, potwierdziła celowość zorganizowania omawianej konferencji. Wyrazem tego jest również to, że uczestnicy i organizatorzy wyznaczili od razu termin następnej konferencji na temat w roku 1990.

Wojciech Borucki, Zbigniew Rzemiykowski

„SOCJOLOGIA POLSKA — TRADYCJA I WSPÓŁCZESNOŚĆ” KONFERENCJA NAUKOWA POZNAŃ 27-28 PAŹDZIERNIKA 1987 ROKU

W dniach 27 i 28 października 1987 r. odbyła się w Poznaniu ogólnopolska konferencja naukowa na temat „Socjologia polska — tradycja i współczesność”, zorganizowana przez Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Socjologicznego i Instytut Socjologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza z okazji trzydziestolecia istnienia Polskiego Towarzystwa Socjologicznego oraz sześćdziesięciolecia Polskiego Instytutu Socjologicznego. Program konferencji ustaliła rada programowa w składzie: A. Kłoskowska, A. Kwilecki, J. Szacki i M. Ziółkowski jako przewodniczący komitetu organizacyjnego.

Konferencję, odbywającą się w wypełnionej po brzegi Małej Auli UAM, otworzył przewodniczący PTS prof. J. Ziółkowski. Witając przedstawicieli władz uniwersyteckich i wszystkich, którzy interesują się i uprawiają historię socjologii,

podkreślił, że tak liczny udział uczestników z całej Polski wskazuje na doniosłość podjętej problematyki. Następnie prorektor UAM, prof. T. Nowak, powitał zebranych gości i życzył owocnych obrad. Nawiązując do historii poznańskiej uczelni, do działalności twórczej F. Znanieckiego i C. Znamierowskiego, stwierdził, iż konferencja ta powinna dać odpowiedź, czy warto zajmować się historią socjologii i co z niej wykorzystywać do analizowania współczesności.

Słowo wstępne wygłosił prof. J. Ziółkowski stwierdzając, iż bezpośredniego impulsu do zorganizowania tej konferencji dostarczyło trzydziestolecie PTS i sześćdziesięciolecie PIS — a więc rocznice ważnych wydarzeń w instytucjonalnym rozwoju socjologii. Sesja ta w swej istocie dotyczy — stwierdził dalej referent — zagadnienia pamięci, zarówno indywidualnej, jak i zbiorowej, a także jej roli we współczesności. Chodzi o pamięć w dziedzinie, którą nazywa się nauką. Przeszłość ma dla socjologów walor ze względu na teraźniejszość, choć każdy socjolog dokonuje po swojemu interpretacji dorobku swoich poprzedników.

Obrady konferencji toczyły się w czterech sesjach. Organizatorem I sesji — „Główne kierunki i stanowiska w dziejach socjologii polskiej” — był prof. J. Szacki. Wygłoszono trzy referaty. Prof. J. Szacki w swoim wystąpieniu stwierdził, iż podział działalności intelektualnej w jakiegokolwiek dziedzinie, a w socjologii w szczególności, jest niezmiernie trudny. Wyodrębnienie głównych trendów i kierunków na potyka szereg trudności, a jednoznaczne przyporządkowanie socjologów do pewnych kierunków i wymiarów jest często wręcz niemożliwe. Referent zaproponował trzy wymiary socjologii: 1) wymiar ideologii, 2) wymiar filozofii nauki, 3) wymiar socjologii jako nauki specjalnej, posiadającej własne strategie badawcze. Prof. P. Sztompka mówił o historyzmie w tradycji socjologii polskiej. Zwrócił uwagę na trzy poziomy analizy, określając je jako: 1) typowy styl myślowy, 2) charakterystyczne dominujące wątki tematyczne, 3) wykaz najczęściej podejmowanych problemów i zagadnień. Przedmiotem wystąpienia dr J. Kurczewskiej był marksizm powojenny jako główny typ postępowania teoretycznego w socjologii polskiej. W dyskusji nad referatami udział wzięli: dr W. Sitek, prof. W. Kwaśniewicz, dr J. Śmiałowski, dr E. Kaltenberg-Kwiatkowska, prof. J. Lutyński.

Tematem II sesji konferencji były „Osobliwości polskiej socjologii (na tle porównawczym)”. Obradom przewodniczyli: doc. K. Sowa i doc. W. Winławski. W panelu poza organizatorami udział brali: prof. B. Jałowiecki, doc. J. Mikułowski-Pomorski i dr Z. Pucek. Doc. W. Winławski zwrócił m.in. uwagę na potrzebę widzenia socjologii polskiej na tle socjologii krajów Europy środkowej; dr Z. Pucek wspominał o koncepcji cywilizacji F. Konecznego. Prof. B. Jałowiecki osobliwość społeczeństwa polskiego widział w zachwianiu poczucia tożsamości, w prowincjonalizmie — poszukiwaniu odniesienia na zewnątrz; osobliwość socjologii powojennej w niezwyklej odporności na dogmatyzm. Doc. J. Mikułowski-Pomorski zastanawiał się, jak rozumieć takie pojęcia, jak: socjolog, socjologia, społeczeństwo polskie, teoria średniego zasięgu. Doc. K. Sowa w podsumowaniu stwierdził, iż w problematyce socjologicznej dotyczącej specyfiki rzeczywistości społecznej dominowała problematyka narodu i procesów narodotwórczych. Mówił także o realizacji pomiędzy socjologią marksistowską i niemarksistowską stwierdzając, iż socjologowie to nie marksiści, ale teoretycy-badacze teorii marksistowskich. Zabierając głos w dyskusji, prof. J. Lutyński widział pewnego rodzaju osobliwość socjologii w przekształceniu socjologii teoretycznej w empiryczną. Prof. W. Jacher wyraził niepokój, czy pojęcie socjologia polska nie jest nadużywane i stwierdził, że pojęcie to jest enigmatyczne, że istnieje socjologia uprawiana w Polsce (czy w innym kraju), socjologia szczegółowa, a nie socjologia polska. Ponadto w dyskusji wzięli udział: dr E. Kaltenberg-Kwiatkowska, dr A. Wyka, dr J. Śmiałowski, dr H. Dziewulski.

Organizatorem III sesji — „Ramy instytucjonalne rozwoju socjologii polskiej” w drugim dniu obrad konferencji był prof. A. Kwilecki. Stwierdził na wstępie, że na ten temat jest brak literatury i wart odnotowania jest tylko artykuł N. Krasko, opublikowany w *Studiach Socjologicznych* (1984, nr 1), przybliżający problematykę instytucjonalizacji socjologii, choć wątki instytucjonalne występowały i występują zarówno w literaturze, jak i w referatach na obecnej konferencji. Prof. Kwilecki postawił pytanie, czy powyższe zagadnienie jest na tyle ważne, by nim się zająć. Wymienił, cytując A. Kłoskowską, skutki braku instytucjonalnej socjologii do 1918 r. i przykłady istnienia jednak pewnych form instytucji. Dalej prof. Kwilecki wspominał o różnorodnych kontaktach Polaków w Międzynarodowym Instytucie Socjologicznym w Paryżu. Instytucjonalizacja polskiej socjologii zaczęła się rozwijać dopiero po I wojnie światowej i wówczas zaczął się proces wzajemnego oddziaływania instytucji i socjologii jako nauki. Problemy instytucjonalizacji ważne były w różnych okresach i uzależnione od historycznego rozwoju Polski. Prof. Kwilecki podkreślił, iż należy dostrzegać zarówno funkcjonalny, jak i dysfunkcjonalny wpływ procesu instytucjonalizacji; czy i jak konkretne instytucje stwarzają warunki i wzorce do rozwoju socjologii, badań naukowych, działalności naukowej. Dr N. Krasko w swoim referacie określiła bliżej pojęcie instytucjonalizacji, rozumiejąc je jako powtarzalną działalność przy spełnieniu pewnych warunków, jako proces przekształcania działalności indywidualnej w zbiorową (za P. Rybickim). Dalej referentka wymieniła etapy instytucjonalizacji wg T. N. Clarka: 1) samotny myśliciel, 2) nauka amatorska, 3) nauka akademicka, 4) nauka ustabilizowana, 5) wielka nauka. Mówiąc o rozwoju socjologii w Polsce stwierdziła, iż trudno jest wydzielić granice między wyżej wymienionymi etapami. Instytucjonalizacja socjologii w Polsce wiąże się przede wszystkim z działalnością F. Znanieckiego w okresie międzywojennym. Proces stabilizacji socjologii został przerwany przez okupację. Po wojnie wystąpiły wyjątkowo korzystne warunki rozwoju socjologii, choć zakłócone kryzysami spowodowanymi przez zmiany polityczne. W dyskusji dotyczącej instytucjonalizacji socjologii udział wzięli m.in.: prof. J. Ziółkowski, który wspominał o powołanym w 1949 r. z inicjatywy UNESCO Międzynarodowym Stowarzyszeniu Socjologicznym w Oslo oraz o Polskim Instytucie Socjologicznym (przekształconym w 1927 r. w instytucję ogólnopolską z poznańskiego Instytutu Socjologicznego); dr A. Kojder, który do I etapu uniwersyteckiej instytucjonalizacji socjologii zaliczył powstanie pierwszej Katedry Socjologii na Uniwersytecie Warszawskim pod kierownictwem L. Petrażyckiego; prof. J. Lutyński poruszył zagadnienie socjologia a władza; doc. W. Winclawski mówił o nauczaniu socjologii w instytucjach duchownych.

Tematem obrad ostatniej, IV sesji konferencji było „Czy warto sięgać do tradycji socjologii polskiej”. Organizator jej, dr A. Sułek, stwierdził we wprowadzeniu, że samo pytanie zakłada już, że taka tradycja istnieje, choć nie oznacza to, że oczywiście warto do niej sięgać. Rzeczą w tym, do jakiej tradycji sięgać i dla jakich celów. Pierwszy z referentów, mgr K. Podemski, stwierdził, iż podejmując badania nad społeczeństwem polskim warto sięgać do dawnej socjologii, do koncepcji wielkich mistrzów. W badaniach społeczeństwa polskiego dominowały dwa nurty socjologii: jeden zdominowany przez kwestię narodową, drugi — przez kwestię społeczną. Nurt szczególnie ważny obecnie — podkreślił mgr Podemski — to nurt nastawiony na reformę. Również prof. J. Szacki dał pozytywną odpowiedź na postawione pytanie i stwierdził, że tradycję należy znać, a nie definitywnie ją przyjmować lub odrzucać, że istnieje potrzeba historii socjologii. Tematem wystąpienia doc. E. Mokrzyckiego była socjologia jako system teoretyczny. Stwierdził on, że do tradycji socjologii sięga się i to z pożytkiem, zwłaszcza w świecie — sięga się np. do metody dokumentów osobistych, sięga się do marksizmu. Socjologia polska — zdaniem doc. Mokrzyckiego — jest systemem względnie zamknię-

tym i można w niej wyróżnić trzy okresy: 1) okres przedakademicki (do 1918), 2) pierwszy okres akademicki (1918-1949), 3) drugi okres akademicki (od 1957 r. do dnia dzisiejszego). W latach pięćdziesiątych i na początku lat sześćdziesiątych nastąpiło zerwanie związków polskiej socjologii z przeszłością. Klasyczna socjologia jest systemem zamkniętym. Sięganie do (tradycji polskiej socjologii ma charakter odświeżający; sięganie do niej często kończy się niepowodzeniem, sięga się przez „zachód”. W dyskusji po IV sesji udział wzięło wiele osób, ustosunkowując się nie tylko do referatów tematycznych, ale również do całości konferencji. Prof. B. Jałowicki np. sens sięgania do tradycji widział w poszukiwaniu nowych odpowiedzi na stare pytania; prof. S. Nowak stwierdził, że sięganiem do tradycji kierują względy sentymentalne i względy rzeczowe, a sprawa ciągłości i przerwania rozwoju socjologia wystąpiła nie tylko w Polsce, ale i na świecie; prof. W. Markiewicz nawiązał do tradycji socjologii niemieckiej; zdaniem dra Śmiałowskiego nawiązywanie do tradycji musi być przede wszystkim krytyczne.

Po udzieleniu krótkich odpowiedzi przez organizatorów sesji obrady konferencji zakończono. Prof. J. Szacki poinformował uczestników, iż planuje się publikację tomu obejmującego nie tylko wygłoszone referaty, ale również nowe zgłoszone propozycje artykułów, którego redakcji osobiście się podjął. W związku z tym prosił o nadsyłanie tekstów związanych z tematem konferencji.

Na zakończenie prof. J. Ziółkowski odczytał list skierowany do prof. P. Rybickiego w 85 rocznicę jego urodzin — „Zgromadzeni w Poznaniu uczestnicy sesji »Socjologia polska — tradycja i współczesność« ślą Panu Profesorowi, rzecznikowi najściślejszego związku między tymi aspektami rozwoju naszej dyscypliny, wyrazy najwyższego szacunku i życzą w osiemdziesiątą piątą rocznicę urodzin *ad multos annos*”.

Uzupełnieniem omawianej problematyki „powrotu do źródeł” była zorganizowana przez Instytut Socjologii UAM w miejscu obrad wystawa fotograficznych portretów polskich socjologów, a także wystawa książkowa mistrzów socjologii polskiej oraz prac współczesnych, obrazujących dorobek poznańskiego środowiska w zakresie historii socjologii polskiej: publikacji pracowników tegoż Instytutu oraz prac magisterskich napisanych w Instytucie Socjologii w latach 1968-1987.

Ewa Kielczewska

KOLOKWIUM HABILITACYJNE DOKTORA JACKA LEOŃSKIEGO

W dniu 4 maja 1987 r. odbyło się pod przewodnictwem dziekana prof. dra hab. Wacława Strykowskiego nadzwyczajne posiedzenie Rady Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu im. A. Mickiewicza. W trakcie posiedzenia przeprowadzono kolokwium habilitacyjne dra Jacka Leońskiego, adiunkta Instytutu Socjologii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza. Podstawę kolokwium stanowiła opublikowana rozprawa *Drogi życiowe i świadomość społeczna robotników polskich. Studium socjologiczne oparte na autobiografiach robotniczych*. Praca ta oraz cały dorobek naukowy, dydaktyczny i organizacyjny habilitanta były recenzowane przez prof. dra hab. Bronisławę Gołębiowską z Uniwersytetu Warszawskiego, doc. dra hab. Franciszka Jakubczaka z Centrum Pamiętnikarstwa Polskiego Polskiej Akademii Nauk i prof. dra hab. Andrzeja Kwileckiego z Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu.

Recenzenci bardzo wysoko ocenili dorobek naukowy, dydaktyczny i organizacyjny dra Jacka Leońskiego. Podkreślili również wysoki poziom merytoryczny

i naukowy ocenianej rozprawy habilitacyjnej, a także zwrócili uwagę na nowatorski sposób analizy zawarty w pracy habilitanta.

Dr Jacek Leoński urodził się 4 lutego 1954 r. w Gnieźnie w rodzinie inteligentnej. W 1968 r. ukończył Szkołę Podstawową nr 71 w Poznaniu, naukę kontynuował w I Liceum Ogólnokształcącym im Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, które ukończył w 1972 r. Studia socjologiczne na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UAM odbywał w trybie indywidualnym w latach 1972-1975. Bezpośrednio po studiach został przyjęty na etat asystenta stażysty w Zakładzie Historii Socjologii Instytutu Socjologii UAM. W zakładzie tym pracuje do dzisiaj, od grudnia 1978 r. jako adiunkt. Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie socjologii otrzymał w 1978 r. na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu im. A. Mickiewicza na podstawie pracy *Zagadnienie migracji w polskiej myśli socjologicznej (do 1939 roku)*.

Działalność naukowa dra Jacka Leońskiego wyraża się w rozległym dorobku naukowym (6 rozpraw i monografii oraz kilkanaście artykułów, a także mniejsze publikacje — komunikaty i recenzje). Problematyka badawcza omawiana w ogłoszonych publikacjach jest zróżnicowana. Po pierwsze — habilitant zajmował się opracowywaniem i publikowaniem pamiętników jako źródeł do badania współczesności (przykładowo: pamiętniki mieszkańców Ziemi Zachodnich — Pomorza Środkowego oraz Śląska Opolskiego, a także pamiętników robotniczych). Drugim nurtem pracy naukowej dra Jacka Leońskiego było opracowywanie zagadnień z historii socjologii polskiej. Rezultatem była książka dotycząca zagadnień migracji w polskiej myśli socjologicznej oraz przypomnienie dorobku Leona Winiarskiego i Władysława M. Kozłowskiego. Trzecim nurtem zainteresowań badawczych habilitanta były różnorodne socjologiczne zagadnienia społeczeństwa francuskiego, z czym związane były pobyty naukowe dra Jacka Leońskiego we Francji. Wreszcie — po czwarte — habilitant zajmuje się wypracowywaniem nowego sposobu spojrzenia na metodę biograficzną w socjologii.

Działalność naukowo-badawczą dra Jacka Leońskiego charakteryzuje się systematycznością i intensywnością, o czym świadczy wspomniany dorobek publikacyjny. Niektóre jego prace zostały nagrodzone (np. opublikowana w 1979 r. praca doktorska nagrodą MNSzWiT III stopnia oraz liczne nagrody rektorskie), a wiele z nich doczekało się pozytywnych recenzji w czasopiśmie naukowych.

W toku kolokwium habilitacyjnego zabrało głos 6 osób zadając habilitantowi pytania dotyczące następujących zagadnień: 1) walorów i słabości tradycyjnej metody analizy biograficznej oraz analizy nowoczesnej, 2) znaczenia naukowego i funkcji spełnionych przez konkurs z 1921 r. na życiorys własny robotnika, 3) opinii habilitanta na temat kierunku doskonalenia metody biograficznej, 4) poglądów habilitanta dotyczących pamiętników jako źródła historycznego, 5) znaczenia i roli konkursu na pamiętnik mieszkańca Ziemi Zachodnich ogłoszony w 1970 r., 6) roli pamiętników w opisie obiektywnej rzeczywistości.

Odpowiadając na zadane pytania dr Leoński stwierdził, że rozróżnienie na metodę tradycyjną i nowoczesną jest umowne. Można metodę biograficzną ująć w trojaki sposób: a) jako orientację metodologiczną, b) traktować biografię jako przedmiot analizy, c) rozumieć biografię jako źródło i sposób analizy. Przy takim rozróżnieniu można powiedzieć, że tradycyjne to te metody analizy, które związane są ze sposobem opracowania dokumentów osobistych, opierającym się bardziej na intuicji badacza. Tradycyjne — zdaniem habilitanta — są też ujęcia analiz ilościowych i typologicznych, które związane są z inną niż w socjologii humanistycznej orientacją metodologiczną. Natomiast nowoczesne sposoby analizy biograficznej to takie, które wywodzą się z ustaleń symbolicznego interakcjonizmu, etnometologii czy socjologii fenomenologicznej.

Formułując odpowiedź na drugie pytanie dr Jacek Leoński przedstawił i pod-

dał gruntownej analizie sześć funkcji spełnionych przez konkurs z 1921 r., którego inicjatorem był Florian Znaniecki. Było to przede wszystkim wprowadzenie nowego źródła analiz socjologicznych — autobiografii ludzi prostych, niewykształconych. Poprzez instytucję konkursu publicznego Znaniecki starał się zagwarantować „masowość” źródła. Wypracowano dyrektywy metodologiczne użytkowania autobiografa stworzono nową orientację metodologiczną. Wprowadzona została zasada współczynnika humanistycznego oraz wyeksponowano znaczenie działań ludzkich.

W dalszym ciągu swej wypowiedzi dr Jacek Leoński stwierdził, że to, jak pojmuje się metodę biograficzną, zależy od orientacji metodologicznej badacza. Generalnie można przyjąć założenie, że należy rezygnować z przedstawiania jedynie wniosków badacza popartych cytatami z pamiętników, a sposób ten zastępować bardziej rygorystyczną analizą treści, która daje także bardziej przekonujące uzasadnienia. Duże możliwości daje wykorzystanie ustaleń socjolingwistyki do analizy typu biograficznego.

Jeżeli chodzi o wartość źródłową pamiętników, to habilitant stwierdził, że ocena z punktu widzenia historia może być dwójaka. Po pierwsze — zależy jakie przyjmuje się przesłanki teoretyczne. Jeśli historyk chce badać tzw. kwestie obiektywne, wówczas treści zawarte w tego typu źródle, jakim jest pamiętnik — nie zawsze mogą dostarczyć właściwych informacji. Historyk może patrzeć na dzieje pod kątem ich interpretacji i świadomościowego obrazu. Przyjmuje wówczas założenie, że proces historyczny to nie tylko zbiór poszczególnych wydarzeń, ale także ich obraz świadomościowy.

Omawiając wartość pamiętników jako materiałów przydatnych do ukazania obiektywnego obrazu rzeczywistości habilitant uznał, że zależy to od orientacji teoretycznej i metodologicznej. Są — jego zdaniem — takie kierunki, które oddzielają wyraźnie to, co jest subiektywne, od tego, co obiektywne. Są też takie, które przyjmują, że jedyna rzeczywistość to taka, którą człowiek postrzega i interpretuje, nie ma rzeczywistości obiektywnej w tradycyjnym tego słowa znaczeniu. Przyjmując stanowiska skrajne, można pamiętnik albo odrzucić, albo uważać go za źródło idealne. Problem również w tym, co historycy określają krytyką źródła, a więc warygodności tego typu materiałów. Jest cały szereg sprawdzianów tej wiarygodności. Trzeba również — zdaniem habilitanta — spojrzeć pod kątem analizy psychologicznej, a więc pewnych indywidualnych procesów osobowościowych i ich wpływu na sposób przekazywania danych. Uwzględniając te wszystkie czynniki można dopiero stwierdzić, na ile ten typ materiału może oddać tzw. rzeczywistość obiektywną.

Po udzieleniu odpowiedzi na wszystkie pytania Rada Wydziału Nauk Społecznych dokonała oceny przebiegu kolokwium. Wysoko oceniono merytoryczną stronę wypowiedzi, podkreślając przy tym dużą swobodę analizowania przez dra Jacka Leońskiego problemów, a także jego erudycję. Rada Wydziału większością głosów przyjęła kolokwium habilitacyjne dra Jacka Leońskiego.

W drugiej części habilitant wygłosił wykład na temat „Zasad metody interwencji socjologicznej Alaina Touraine'a”.

Po zakończeniu kolokwium Rada Wydziału odbyła niejawną posiedzenie, na którym w wyniku tajnego głosowania uchwalono jednogłośnie wystąpienie z wnioskiem o nadanie drowi Jackowi Leońskiemu stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie socjologii.

Maria Łączkowska

ROZSTRZYGNIECIE X KONKURSU
IM. PROFESORA KAZIMIERZA KODAŃCZYKA
NA NAJLEPSZE PRACE MAGISTERSKIE
PRZYJĘTE NA WYDZIALE PRAWA I ADMINISTRACJI
W ROKU AKADEMICKIM 1986/87

Sąd Konkursowy powołany przez Radę Wydziału w składzie:
przewodnicząca — prof. Teresa Rabska,
członkowie: prof. prof. Anna Michalska, Aleksander Tobis, Andrzej Wąsiewicz,
Władysław Rozwadowski, doc. Maciej Zieliński
przyznał następujące nagrody i wyróżnienie:

I nagrodę w wysokości 25 000 zł — mgr. Leszkowi Kociuckiemu za pracę *Poglądy na funkcje prawa pracy w polskiej literaturze prawniczej w latach 1971 - 1986* (seminarium prof. Zygmunta Ziemińskiego);

III nagrodę w wysokości 15 000 zł *ex equo* — mgr. Zbigniewowi Baranowskiemu za pracę *Postępowanie administracyjne w sprawach zobowiązań podatkowych w świetle orzecznictwa Naczelnego Sądu Administracyjnego* (seminarium prof. Zbigniewa Janowicza) oraz mgr. Janowi Gorgielowi za pracę *Formy prawne przekazywania gospodarstw rolnych między generacjami (na przykładzie gm. Szczaniec w latach 1980- 1986)* (seminarium doc. Andrzeja Zielińskiego);

III nagrodę w wysokości po 10 000 zł *ex equo* — mgr. Markowi Szatkowskiemu za pracę *Tortury w Polsce* (seminarium prof. dra hab. Bogdana Lesińskiego) oraz mgr Ewie Witczak za pracę *Władza monarchy żydowskiego w okresie przed podziałem państwa (1030-935)* (seminarium prof. Jerzego Wałachowicza);

Wyróżnienie w wysokości 5 000 zł — mgr. Lesikowi Jackiewiczowi za pracę *Lenno pruskie w Koronie Królestwa Polskiego* (seminarium prof. Jerzego Wałachowicza).

Wręczenie nagród i wyróżnienia laureatom Konkursu nastąpiło na posiedzeniu Rady Wydziału w dniu 23 lutego 1988 r.

T.R.